

LANDMETERS VAN EEN VERKAVELDE SCÈNE

Roger Arteel, *Verkavelde Scène. Teksten over theater (1965-2001)*, Gent: Pro-Art, 2002, 218 p. (ISBN 90-77185-01-1).

Marianne van Kerkhoven, *Van het kijken en van het schrijven. Teksten over theater*, Leuven: Van Halewyck, 2002, 270 p.

Als, naar mijn eigen woorden, de essentie van recensie *provocatie* is dan geldt dat in permanente zin ook voor het theater zelf.

Wim van Gansbeke

Ze schrijven allebei al lange tijd over het Vlaamse theater en over het landschap waarin dat theater zichzelf ontplooit. Ze hebben allebei de evoluties meegemaakt en beschreven die vandaag al lang vervlogen maar daarom niet minder veelbesproken zijn: het politieke vormingstheater tijdens de jaren 1970, de genese van wat men in Nederland de *Vlaamse Golf* is gaan noemen in de jaren 1980, de opkomst van groepen als Tg Stan en de Roovers aan het begin van de jaren 1990. De ontwikkeling van verschillende podiumkunstendecreten, het ontstaan van de kunstencentra, de evoluties die de stadstheaters doormaakten: ze stonden erbij en keken ernaar, en wat belangrijker is: ze schreven erover. Elk op hun manier, en dat maakt het nu net zo interessant. Wie op zoek is naar een mogelijkheid om zich de Vlaamse theatergeschiedenis van de laatste dertig jaar eigen te maken, weet waarheen. Marianne van Kerkhoven bundelde haar beste essays in een boek, *Van het kijken en van het schrijven. Teksten over theater*. Roger Arteel is begonnen aan wat een trilogie moet worden, een reeks waarin hij zijn voornaamste schrijfsels wil bundelen. Het eerste deel is net verschenen en het heet *Verkavelde Scène. Teksten over theater (1965-2001)*.

Ondanks de talrijke eerder oppervlakkige overeenkomsten, verschillen beide bundels in menig opzicht van elkaar. Dat heeft veel, zonet alles te maken met de verschillende functies die Van Kerkhoven en Arteel gedurende al die tijd hebben uitgeoefend. Van Kerkhoven is in de eerste plaats dramaturge. Als ze schrijft, is dat uit noodzaak. Wat haar stuwt is de (noodzakelijke) intentie om haar vak uit te diepen en haar blik te verbreden, de drang om, zoals ze zelf zegt, aan 'grote dramaturgie' te doen, een vorm van dramaturgie die erop gericht is een bepaalde productie te plaatsen en te duiden in het kader van een veel groter landschap. Dat

landschap kent van Kerkhoven als was het haar broekzak: ze wikt en weegt het voortdurend, kent elk hoekje en elk kantje, scherp of minder scherp. Marianne van Kerkhoven meet het landschap op en dat doet ze traag en nauwkeurig en op een minstens grondig te noemen manier.

Ook Roger Arteel meet het landschap op maar hij doet dat sneller, directer. Hij is veel meer een directe commentator, schrijven is altijd zijn beroep geweest. Hij schreef voornamelijk voor het weekblad *Knack*, maar ook aan talloze andere tijdschriften bood hij zijn diensten aan. De beroepsmatigheid maar vooral de noodzakelijke snelheid van Arteels schrijverij, voortgekomen uit het medium waarvoor hij altijd heeft gewerkt, impliceert een schrijftuur die veel korter op de bal zit, minder afstand neemt, minder analyseert en meer op feiten is gericht.

Er bestaan verschillende soorten landmeters en dat is maar goed ook, want we hebben ze allemaal nodig. Het Vlaamse land mag dan al platjes van aard zijn, het theaterlandschap dat zich erin ontplooid heeft ook vandaag nog grillige grenzen en glooiingen - ondanks alle berichten over zwakke seizoenen en in zichzelf verzande podiumkunstenars. Ze zijn dus complementair aan elkaar, die twee landmeters van het Vlaamse theater, maar dat maakt het er niet makkelijker op om ze met elkaar te vergelijken. Vandaar een bespreking die in twee delen uiteen valt.

Van Kerkhovens boek bevat een selectie van de essays die ze schreef tussen 1983 en 2002, voornamelijk in *Etcetera*, het tijdschrift waarvan ze al vanaf het eerste nummer, dat verscheen in 1982, als redactielid fungeert. Van Kerkhovens schrijfstijl is, algemeen genomen, bijzonder aangenaam. Ze beheerst heel goed de kunst om standpunten in te nemen zonder drammerig te worden. Dat heeft alles of in elk geval toch veel te maken met de manier waarop ze haar teksten zorgvuldig van een kader voorziet. Een goede inleiding waarin de beoogde doelen worden vastgelegd, en een duidelijk slot dat het geheel op zijn plaats zet, ze doen nog steeds vaak wonderen, en dat weet Van Kerkhoven heel goed. Het zijn ook parameters voor de meer dan gemiddelde dosis zelfrelativering waarover Van Kerkhoven beschikt, een eigenschap die ook wel eens 'bescheidenheid' genoemd wordt. "De Waarheid bestaat gewoon niet," zegt ze daarover in een interview in *De Morgen*. "Ik vind het heel belangrijk dat te onthouden. Mijn fascinatie voor natuurwetenschappen heeft daar ook veel mee te maken. Ik ben blij dat ze daar in de twintigste eeuw ook zijn gaan beseffen dat er geen absolute waarheden bestaan. Dat wetenschap een oprecht zoeken is geworden, in plaats van altijd te denken dat De Waarheid nog maar eens gevonden is. We moeten altijd blijven zoeken."

Vandaag geldt Van Kerkhoven als één van de voornaamste verdedigers van de (autonome) kunst in het zogenaamde publieksparticipatiedebat. Daarvan getuigt bijvoorbeeld de meest recente tekst die in de bundel is opgenomen, *Werkverslag. Hoofdstuk 1: nuanceren*, een tekst waarin Van Kerkhoven een blik werpt op haar praktijk als dramaturge voor drie producties tijdens het seizoen 2001/2002 (*Sittings* van Peter van Kraaij bij het Kaaitheater en *Het Net*, *The Woman who Walked into Doors* van Guy Cassiers bij het Ro Theater en *SS* van Josse de Pauw en Tom Janssen bij *Het Net*). Het is een tekst die kenmerkend is voor wat ook aan de andere teksten in deze bundel opvalt. Hij getuigt van een soort grondigheid die de twijfel of tenminste toch de nuance niet in de weg staat. Van Kerkhoven wikt en weegt ook hier, ze schrijft een proloog en een epiloog die dan nog eens uit drie delen bestaat. En toch is de tekst niet meer of niet minder dan een 'werkverslag'. In die eerlijke bescheidenheid toont zich de meester, want met een excuus heeft het helemaal niks te maken. Ondanks die bescheidenheid neemt Van Kerkhoven immers uiteindelijk toch een niet mis te verstaan standpunt in (de ondertitel van het essay luidt: "over het innemen van standpunten"):

Wat in de huidige kunstvijandige houding vooral tegen de borst stoot, is precies die kortzichtigheid, die afwezigheid van een langetermijndenken. Alsof ook in de kunstensector alles moet draaien om 'scoren', om onmiddellijk voordeel en succes. Kunstenaars zijn trage bouwers aan de dingen, zijn bezig met processen waarvan de resultaten misschien pas jaren later zichtbaar zullen worden (p. 255).

Ook Wim van Gansbeke trekt in zijn inleiding behoorlijk van leer tegen de huidige cultuurpolitiek of althans tegen de meest dominante uitwassen ervan. Messcherp staat zijn pen wanneer hij schrijft over "de nieuwe tuinkabouters" die staan te "schudden met het vingertje van de *sociale mix* die volgens hen in de theaters ontbreekt en daar moeten die theaters wat aan doen, want wie weet gaat anders het beursje dicht" (p. 9). Of nog:

Het is *uw* probleem [dat van de 'nieuwe tuinkabouters' dus], niet dat van de kunst. *U* had allang kunnen voorkomen - en wat het theater betreft bent u daar de voorbije decennia overvloedig toe in de gelegenheid gesteld - dat *het volk* kunst verwarde met *imitatie*, tin met zilver en goud met *contreplaqué*. Dat hebt u niet gedaan. U hebt, zoals altijd, het volk brood en spelen gegeven en het gesust. En nu *wil* het volk - of althans het overgrote deel ervan - niet meer door kunst *verontrust* worden. En wie zal dat het volk kwalijk nemen? Maar *u* moet er wél mee stoppen de kunst *uw* taak op te dringen! Dat ik het gezegd heb! (p. 15).

Van Gansbeke mag Van Kerkhoven in de titel van zijn inleiding tot haar boek een “oude krokodil” noemen. Arteels boek is, wat de bestreken schrijfperiode betreft althans, echter nog veel ruimer opgevat dan dat van Van Kerkhoven. Zijn bundel bevat teksten die geschreven werden tussen 1965 en 2001 en Arteel bracht ze onder in drie afdelingen. In *Strekkingen, stromingen, historiciteit* brengt Arteel teksten samen die allemaal te maken hebben met het sociaal-geëngageerd theater uit de vervlogen jaren 1970. In *Theatermakers allerhande* zijn teksten verzameld over één specifiek persoon, van Lodewijk de Boer over Heiner Müller tot Dirk Pauwels en Jean-Pierre De Decker. Het betreft in memoriams en voorlopige portretten. Het laatste hoofdstuk, *De liefhebbers*, is het kortste maar in zeker opzicht ook het opmerkelijkste. Het gaat over het amateurtoneel, een sterk onderbelicht stukje landschap, en daar is voor Arteel maar weinig reden voor: “Mijn uitgangspunt daarin is,” schrijft hij, “dat theatermaken te maken heeft met een geestesinstelling eerder dan met een beroepsopleiding. Het vrijetijdstheater is daarenboven ook vanuit een historisch standpunt te belangrijk om er geen aandacht aan te besteden” (p. 3).

Ik veronderstel dat de lectuur van Arteels stukken, veel meer dan die van Van Kerkhoven, in behoorlijk verregaande mate beïnvloed wordt door wat de lezer zelf van al die beschreven feiten heeft meegemaakt. Ook dat lijkt me eigen te zijn aan de bij uitstek tijdsgebonden publicaties waarvoor Arteel schreef, waaronder het weekblad *Knack*. Bij Arteel zijn de overkoepelende visies dikwijls beperkt tot jaaroverzichten en ook die hebben de tand des tijds vaak niet doorstaan. Daartegenover staan werkverslagen die als historisch materiaal en ook als vrij rechtstreekse getuigenis behoorlijk waardevol zijn. De tekst “Enige ervaringen met toneel voor en door arbeiders(-sters)”, bijvoorbeeld, behoort tot die categorie.

Arteel is eerder de gulzigaard, de enthousiasteling. Zijn houding tegenover het amateurtheater bijvoorbeeld heeft niet alleen te maken met een persoonlijke voorkeur maar verraadt ook de bewonderenswaardige (want langdurig volgehouden) neiging om *alles* te willen opnemen, *alles altijd* te willen *blijven* volgen. Wat anderzijds stoort aan *Verkavelde Scène* zijn een aantal lastige details en een misschien iets te weinig strenge selectie. Het boek werd in eigen beheer uitgegeven, en het had geen kwaad gekund er een professionele uitgever op te zetten. Dan was de wat vreemde keuze om de artikels alleen in de inhoudstafel te dateren waarschijnlijk niet gemaakt geweest. Arteels boek is een bladerboek, een naslagwerk, veel meer zelfs dan dat Van Kerkhoven, en dat zal nog duidelijker worden als het effectief tot de beoogde trilogie komt. Arteels teksten zijn ook, zoals ik al schreef, sterk verbonden met de tijd waarin ze zijn geschreven. Het is dus behoorlijk lastig dat de lezer telkens weer over-en-weer moet bladeren om te weten te komen waar en wanneer een tekst precies verscheen.

Dat neemt lang niet weg dat Arteels boek, evenals dat van Van Kerkhoven, een mooie bijdrage is tot die bescheiden en diverse collectie boeken die de voorbije decennia over het Vlaamse theater zijn verschenen. Rest me alleen nog een lans te breken voor een beter publicatiebeleid wat dit soort zaken betreft. Met Vlaamse theaterpublicaties gaat het lang niet slecht, maar er vallen belangrijke gaten en dat zou niet mogen zijn. De jongste generatie theaterrecensenten krijgt bijvoorbeeld alsmar vaker een wat nostalgisch klinkend eerbetoon aan een zekere Wim van Gansbeke voorgeschoteld. Wie is dat toch?

Tom RUMMENS